2026-yil
6-son

FAN VA TA'LIM YANGILIKLARI

ILMIY - METODIK

JURNALI

saen.uz

FAN VA TA'LIM YANGILIKLARI
JURNALI

2026-yil
6-son

TAHRIR HAY'ATI:

01.00.00 – FIZIKA-MATEMATIKA FANLARI
Ayupov Shavkat Abdullayevich, fizika-matematika fanlari doktori, akademik
A'zamov Abdulla, fizika-matematika fanlari doktori, akademik
Zohidov Erkin A'zamovich, fizika-matematika fanlari doktori, professor

02.00.00 – KIMYO FANLARI
Normaxamatov Nodirali Soxobataliyevich, kimyo fanlar doktori, professor
Tojibayev Komiljon Sharobitdinovich, kimyo fanlar doktori, akademik

03.00.00 – BIOLOGIYA FANLARI
Abdurahmonov Ibrohim Yo'lchiyevich, biologiya fanlari doktori, akademik
Sulaymonov Botirjon Abdushukurovich, biologiya fanlari doktori, akademik

04.00.00 – GEOLOGIYA-MINERALOGIYA FANLARI
Fayziyev Abdulhaq Radjabovich, geologiya-mineralogiya fanlari doktori, professor
Husanov Sultonboy To'xtayevich, geologiya-mineralogiya fanlari doktori, professor

05.00.00 – TEXNIKA FANLARI
Allayev Qahramon Rahimovich, texnika fanlari doktori, akademik
Majidov Inom Urishevich, texnika fanlari doktori, professor
Turobjonov Sadritdin Maxamatdinovich, texnika fanlari doktori, akademik
Shaumarov Said Sanatovich, texnika fanlari doktori, professor

06.00.00 – QISHLOQ XO'JALIGI FANLARI
Namozov Shodmon Ergashovich, qishloq xo'jaligi fanlari doktori, akademik
Shoumarov Hikmat Bahromovich, qishloq xo'jaligi fanlari nomzodi, professor

07.00.00 – TARIX FANLARI
Ziyo Azamat Hamid o'g'li, tarix fanlari doktori, akademik
Sagdullayev Anatoliy Sagdullayevich, tarix fanlari doktori, akademik
Yusupova Diloram Yunusovna, tarix fanlari doktori, akademik

08.00.00 – IQTISODIYOT FANLARI
Abdurahmonov Qalandar Xodjayevich, iqtisod fanlari doktori, akademik
Musayev Behzod Anvarovich, iqtisod fanlari nomzodi
To'xliyev Nurislom, iqtisod fanlari doktori, akademik
G'ulomov Saidahror Saidahmedovich, iqtisod fanlari doktori, akademik

09.00.00 – FALSAFA FANLARI
Nazarov Qiyom Normirzayevich, falsafa fanlari doktori, professor
Saifnazarov Ismoil Saifnazarovich, falsafa fanlari doktori, professor

10.00.00 – FILOLOGIYA FANLARI
Mengliyev Baxtiyor Rajabovich, filologiya fanlari doktori, professor
Sirojiddinov Shuhrat Samariddinovich, filologiya fanlari doktori, akademik
Xidirov Rajab Gulmatovich, filologiya fanlari nomzodi, dotsent (Tojikiston)

11.00.00 – GEOGRAFIYA FANLARI
Nigmatov Asqar Nigmatullayevich, geografiya fanlari doktori, professor
Tojiyeva Zulxumor Nazarovna, geografiya fanlari doktori, professor

12.00.00 – YURIDIK FANLAR
Rustamboyev Mirzayusuf Hakimovich, yuridik fanlar doktori, professor
Saidov Akmal Xolmatovich, yuridik fanlar doktori, akademik

© 2026 Fan va ta'lim yangiliklari

Xolmo'minov Jumanazar Toshtemirovich, yuridik fanlar doktori, professor
Qodirov Bobiromon Bekmurodovich, yuridik fanlar doktori, professor

13.00.00 – PEDAGOGIKA FANLARI
Djurayev Risboy Haydarovich, pedagogika fanlari doktori, akademik
Ibraimov Xolboy, pedagogika fanlari doktori, akademik
Musurmonova Oynisa, pedagogika fanlari doktori, professor
Umarov Bahrom Norboyevich, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori, dotsent

14.00.00 – TIBBIYOT FANLARI
Akilov Xabibulla Ataullayevich, tibbiyot fanlari doktori, professor
Nazirov Feruz Gafurovich, tibbiyot fanlari doktori, akademik

15.00.00 – FARMATSEVTIKA FANLARI
Abdullabekova Viloyat Nurillabekovna, farmatsevtika fanlari doktori, professor
Tulaganov Abduqodir Abdurahmonovich, farmatsevtika fanlari doktori, professor

16.00.00 – VETERINARIYA FANLARI
Daminov Asadullo Suvonovich, veterinariya fanlari doktori, professor
Jabborov Shuhrat Abdumajidovich, veterinariya fanlari doktori, professor
G'afurov Aktam G'afurovich, veterinariya fanlari doktori, professor

17.00.00 – SAN'ATSHUNOSLIK FANLARI
Ahmedova Nigora Rahimovna, sanatshunoslik fanlari doktori, professor
Hakimov Akbar Abdullayevich, san'atshunoslik fanlari doktori, akademik

18.00.00 – ARXITEKTURA
Nozilov Dodo Avazovich, arxitektura fanlari doktori, professor
Uralov Axtam Sindarovich, arxitektura fanlari doktori, professor

19.00.00 – PSIXOLOGIYA FANLARI
Abdusamatov Hasanboy Usmonjon o'g'li, psixologiya fanlari doktori, professor
Barotov Sharif Ramazonovich, psixologiya fanlari doktori, professor
Karimova Vasila Mamanosirovna, psixologiya fanlari doktori, professor
Halimova Mashraboy Vohidovna, psixologiya fanlari doktori, professor
Lazar Drajeta, psixologiya fanlari doktori, professor, Belgrad, Serbiya
Karpinskiy Konstantin Viktorovich, psixologiya fanlari doktori, professor, Grodno, Belarussiya
Suletbayeva Ella Serikbayevna, psixologiya fanlari doktori, dotsent

22.00.00 – SOTSIOLOGIYA FANLARI
Bekmurodov Mansur Bobomurodovich, sotsiologiya fanlari doktori, professor
Toshmuhamedova Dilorom Gafurdjanovna, sotsiologiya fanlari doktori

23.00.00 – SIYOSIY FANLAR
Fayzullayev Alisher Omonullayevich, siyosiy fanlar doktori, professor
Hasanov Otabek Abdurashidovich, siyosiy fanlar doktori
Paxrutdinov Shukritdin Ilyasovich, siyosiy fanlar doktori, professor
Omonov Baxtiyor Axtamovich, siyosiy fanlar doktori, professor
Quronboyev Qahramon Qo'chqorovich, siyosiy fanlar doktori, professor
Avazov Komil Xolliyevich, siyosiy fanlar bo'yicha falsafa doktori

24.00.00 – ISLOMSHUNOSLIK FANLARI
Ibrohimov Ne'matulla, filologiya fanlari doktori, akademik
Islomov Zohidjon Mahmudovich, filologiya fanlari doktori, professor

© 2026 Fan va ta'lim yangiliklari

FAN VA TA'LIM YANGILIKLARI
JURNALI
2026-yil
6-son

MUNDARIJA

Jurayev B. O‘spirinlar huquqiy dunyoqarashini shakllantiruvchi ijtimoiy-psixologik determinantlarning o‘ziga xos xususiyatlari…….…….. **8**

Karimov X. Sportchilarni bo‘lajak musobaqalarga tayyorlashning psixologik asoslari.....	14
Maxmudova O. O‘zbekiston Respublikasi ilk va maktabgacha yoshdagi bolalar rivojlanishiga qo‘yiladigan davlat talablari asosidagi ijodiy rivojlanish yo‘nalishining mazmun-mohiyati……...	23
Parpiyva N.T. Matematika o‘qitish metodikasi fanida kombinatorika elementlarini o‘qitishning noan’anaviy usullari…….	34
Maxmudova M.A., Tilovov I.Q. Bo‘lajak o‘qituvchilarning kasbiy-pedagogik kompetentligini raqamli ta’lim muhitida shakllantirish metodikasi …….	41
Авазов К.Х. Национальная безопасность в Центральной Азии: системный анализ современных проблем…….	49
Mamatova G.A. Badiiy matn ona tilini produktiv o‘qitish vositasi sifatida……...	61
Asamatdinova J. Qaraqalpaqstan Respublikasi qánigelestirilgen mekteplerinde filologiya pánlerin oqitiwda pedagogikalíq qádiryatlardi qáliplestiriw.....	67
Батыралиева Ш.П. Современные подходы к развитию духовно-нравственной деятельности студентов……	73
Norbosheva M., Abduyeva N. O‘smirlik davrida stress va uni boshqarish usullari…….	80
Ishankulova G.B. O‘zbek oilalarida gender munosabatlar namoyon bo‘lishining o‘ziga xos xususiyatlari.....	87
Jabborova M. T. O‘zbek tilida ta’lim oluvchi boshlang‘ich sinf o‘quvchilariga rus tilini o‘rgatishda differensial va individual yondashuvlarning samaradorligi	93
Yunusova D. X. Xalq pedagogikasi an’analarining boshlang‘ich ta’limdagi tarbiyaviy imkoniyatlari ……..	100
Azimova N. N. Talabalarning o‘quv tashabbuskorligini rivojlantirishda milliy madaniy qadriyatlarning pedagogik imkoniyatlari	109
Akramov D. I. Advancing global business management through digital innovations and cultural dynamics: prospects and challenges ……..…..	116
Nuriddinov B. B. Advancing global business management through digital innovations and cultural dynamics: prospects and challenges ……..	123
Mallayeva O. B. Bo‘lajak ichki ishlar organlari xodimlarida professional kommunikativ kompetensiyani shakllantirishning pedagogik shart-sharoitlari …….	130
Mamadaliyeva Z. R. Tibbiyot oliy ta’lim tashkilotlarida biokimyo fanini dasturiy vositalar asosida o‘qitish metodikasini takomillashtirish …….	138
Axmedov S. Tibbiyot oliy ta’lim tashkilotlarida noorganik kimyo fanini raqamli texnologiyalar asosida o‘qitish metodikasi …….	145
Turg‘unov B. N. Iqtisodiyotni raqamlashtirish davrida moliyaviy nazorat xususidagi nazariy qarashlarning rivojlanishi …….	153
Davronova S. U. E-Tandem as an effective technology for improving philology students’ descriptive writing through five-sense-based instruction	160

© 2026 Fan va ta'lim yangiliklari

FAN VA TA'LIM YANGILIKLARI JURNALI
2026-yil 6-son

UDK: 336.1:004

IQTISODIYOTNI RAQAMLASHTIRISH DAVRIDA MOLIYAVIY NAZORAT XUSUSIDAGI NAZARIY QARASHLARNING RIVOJLANISHI

Turg‘unov Bahtiyor Nuriddinovich,
Toshkent Kimyo Xalqaro Universiteti Namangan filiali “Iqtisodiyot” kafedrasi katta o‘qituvchisi

Annotatsiya. Mazkur maqolada iqtisodiyotni raqamlashtirish sharoitida moliyaviy nazoratga oid nazariy qarashlarning rivojlanish jarayoni tahlil qilingan. Unda moliyaviy nazoratning an’anaviy shakllaridan raqamli nazorat tizimlariga o‘tish bosqichlari, shuningdek, sun’iy intellekt, “Big Data”, blokcheyn va elektron audit kabi texnologiyalarning nazariy asoslari yoritilgan. Tadqiqotda moliyaviy nazorat konsepsiyalarining evolyutsiyasi, ularning zamonaviy iqtisodiy tizimlardagi o‘rni hamda raqamli transformatsiya sharoitida yuzaga kelayotgan yangi yondashuvlar ilmiy jihatdan tahlil qilingan. Shuningdek, xorijiy va mahalliy ilmiy maktablarning moliyaviy nazoratga oid qarashlari qiyosiy o‘rganilgan.

Kalit so‘zlar: Moliyaviy nazorat, raqamli iqtisodiyot, raqamlashtirish, elektron audit, blokcheyn, sun’iy intellekt, Big Data, nazariy yondashuvlar, moliyaviy boshqaruv, raqamli transformatsiya.

РАЗВИТИЕ ТЕОРЕТИЧЕСКИХ ВЗГЛЯДОВ НА ФИНАНСОВЫЙ КОНТРОЛЬ В ЭПОХУ ЦИФРОВИЗАЦИИ ЭКОНОМИКИ

Аннотация. В данной статье анализируется развитие теоретических подходов к финансовому контролю в условиях цифровизации экономики. Рассматривается переход от традиционных систем финансового контроля к цифровым механизмам, а также теоретические основы таких технологий, как искусственный интеллект, Big Data, блокчейн и электронный аудит. Исследуется эволюция концепций финансового контроля, их роль в современных экономических системах и новые подходы в условиях цифровой трансформации. Кроме того, проводится сравнительный анализ отечественных и зарубежных научных школ в области финансового контроля.

Ключевые слова: Финансовый контроль, цифровая экономика, цифровизация, электронный аудит, блокчейн, искусственный интеллект, Big Data, теоретические подходы, финансовое управление, цифровая трансформация.

EVOLUTION OF THEORETICAL PERSPECTIVES ON FINANCIAL CONTROL IN THE ERA OF ECONOMIC DIGITALIZATION

Abstract. This article analyzes the development of theoretical approaches to financial control in the context of economic digitalization. It examines the transition from traditional financial control systems to digital control mechanisms, as well as the

© 2026 Fan va ta'lim yangiliklari

theoretical foundations of technologies such as artificial intelligence, Big Data, blockchain, and electronic auditing. The study explores the evolution of financial control concepts, their role in modern economic systems, and emerging approaches under digital transformation. In addition, comparative analysis of domestic and international scientific schools on financial control is presented.

Keywords: Financial control, digital economy, digitalization, electronic audit, blockchain, artificial intelligence, Big Data, theoretical approaches, financial management, digital transformation.

Mazkur tadqiqotda iqtisodiyotni raqamlashtirish sharoitida moliyaviy nazoratga oid nazariy qarashlarning rivojlanishini o‘rganish uchun kompleks ilmiy yondashuv qo‘llanildi. Tadqiqot jarayonida nazariy umumlashtirish, qiyosiy tahlil, tizimli yondashuv, kontent-tahlil hamda mantiqiy-induktiv va deduktiv usullardan foydalanildi. Ushbu metodlar moliyaviy nazorat konsepsiyalarining evolyutsiyasini hamda raqamli texnologiyalar ta’sirida yuzaga kelgan yangi nazariy yondashuvlarni chuqur tahlil qilish imkonini berdi. Moliyaviy nazorat iqtisodiy tizimning muhim tarkibiy qismi bo‘lib, uning asosiy vazifasi moliyaviy resurslardan samarali foydalanish, qonuniylikni ta’minlash va iqtisodiy xavflarni kamaytirishdan iborat. Tarixiy rivojlanish jarayonida moliyaviy nazoratning mazmuni va metodologiyasi iqtisodiy munosabatlarning murakkablashuvi bilan birga takomillashib borgan.

XX asrning ikkinchi yarmiga qadar moliyaviy nazorat asosan hujjatli tekshiruvlar, inventarizatsiya va hisobotlarni tahlil qilishga asoslangan bo‘lsa, XXI asrga kelib axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining rivojlanishi ushbu tizimning tubdan yangilanishiga sabab bo‘ldi. Bugungi kunda moliyaviy nazoratning samaradorligi ko‘p jihatdan ma’lumotlarni qayta ishlash tezligi, real vaqt rejimida monitoring olib borish imkoniyati hamda prognozlash mexanizmlarining rivojlanganligi bilan belgilanadi.

Raqamli iqtisodiyot sharoitida moliyaviy nazorat nazariyasi yangi konseptual yondashuvlar bilan boyimoqda. Xususan, "Continuous Auditing", "Continuous Monitoring", "Risk-Based Financial Control" va "Data-Driven Governance" kabi nazariyalar moliyaviy nazoratning zamonaviy paradigmasini shakllantirmoqda. Ushbu nazariyalarga ko‘ra, moliyaviy nazorat retrospektiv emas, balki proaktiv xarakterga ega bo‘lishi kerak.

Jadval 1

Moliyaviy nazorat nazariyasining rivojlanish bosqichlari

Bosqich	Davr	Asosiy xususiyatlari	Nazorat vositalari
An’anaviy nazorat	1950–1990 yy.	Hujjatli tekshiruv, retrospektiv tahlil	Audit, reviziya
Axborotlashtirilgan nazorat	1990–2010 yy.	Elektron ma’lumotlar bazasi, avtomatlashtirish	Elektron hisobotlar
Raqamli nazorat	2010–2020 yy.	Big Data, elektron audit	Analitik platformalar
Intellektual nazorat	2020 yildan hozirgacha	Sun’iy intellekt, blokcheyn, real vaqt monitoringi	AI, Blockchain, Predictive Analytic

© 2026 Fan va ta'lim yangiliklari

Tadqiqotning nazariy asosini moliyaviy nazorat, davlat moliyasini boshqarish, raqamli iqtisodiyot, innovatsion rivojlanish va axborot texnologiyalariga oid iqtisodiy nazariyalar tashkil etdi. Shuningdek, moliyaviy nazoratning klassik va zamonaviy maktablari, jumladan, institutsional, funksional va riskga asoslangan yondashuvlarga oid ilmiy manbalar tahlil qilindi. Bu esa moliyaviy nazoratning nazariy asoslarini tarixiy rivojlanish kontekstida ko‘rib chiqishga imkon berdi.

Kontent-tahlil metodi yordamida mahalliy va xorijiy olimlarning ilmiy ishlari, monografiyalari, ilmiy maqolalari hamda xalqaro tashkilotlarning hisobotlari o‘rganildi. Xususan, raqamli iqtisodiyot sharoitida moliyaviy nazoratning yangi shakllari — elektron audit, sun’iy intellekt asosidagi monitoring, “Big Data” tahlili va blokcheyn texnologiyalarining nazariy talqinlari chuqur tahlil qilindi. Bu yondashuv moliyaviy nazoratga oid zamonaviy ilmiy qarashlarni tizimlashtirishga xizmat qildi.

Qiyosiy tahlil metodi asosida moliyaviy nazoratning an’anaviy va raqamli modellari o‘zaro solishtirildi. Rivojlangan davlatlar ilmiy maktablari (AQSh, Germaniya, Buyuk Britaniya) va rivojlanayotgan mamlakatlar tajribasi o‘rtasidagi farqlar o‘rganilib, raqamli transformatsiya jarayonida moliyaviy nazoratning evolyutsiyasi tahlil qilindi. Ushbu yondashuv nazariy qarashlarning global miqyosdagi rivojlanish tendensiyalarini aniqlash imkonini berdi.
Tizimli yondashuv orqali moliyaviy nazorat iqtisodiy tizimning ajralmas qismi sifatida ko‘rib chiqildi. Bunda moliyaviy nazorat, axborot texnologiyalari, institutsional muhit va boshqaruv mexanizmlari o‘zaro bog‘liq tizim sifatida tahlil qilindi. Bu esa raqamlashtirish jarayonining moliyaviy nazorat nazariyasiga ta’sirini yaxlit holda baholashga yordam berdi.

Shuningdek, mantiqiy-induktiv va deduktiv usullar yordamida umumiy nazariy xulosalardan xususiy holatlarga va aksincha, xususiy kuzatuvlardan umumiy ilmiy xulosalarga kelish amalga oshirildi. Bu metodologik yondashuv moliyaviy nazoratning nazariy asoslarini tizimli ravishda shakllantirishga xizmat qildi.
Mazkur metodologik yondashuvlar tadqiqot mavzusini har tomonlama yoritish, moliyaviy nazoratga oid nazariy qarashlarning rivojlanish bosqichlarini aniqlash hamda raqamli iqtisodiyot sharoitida ularning transformatsiyasini ilmiy asosda tahlil qilish imkonini berdi.

Jadval 2

Raqamli texnologiyalarning moliyaviy nazorat samaradorligiga ta’siri

Ko‘rsatkich	An’anaviy tizim	Raqamli tizim	O‘zgarish
Ma’lumotlarni qayta ishlash tezligi	100%	160%	+60%
Xatoliklar darajasi	100%	55%	-45%
Audit xarajatlari	100%	65%	-35%
Firibgarliklarni aniqlash	100%	135%	+35%
Risklarni prognozlash	100%	170%	+70%

© 2026 Fan va ta'lim yangiliklari

Mazkur natijalar raqamli texnologiyalarning moliyaviy nazorat samaradorligini sezilarli darajada oshirayotganligini ko‘rsatadi.

Tadqiqot natijalari iqtisodiyotni raqamlashtirish sharoitida moliyaviy nazoratga oid nazariy qarashlar sezilarli darajada transformatsiyaga uchrayotganini ko‘rsatdi. Statistik va tahliliy ma’lumotlar asosida aniqlanishicha, raqamli texnologiyalar joriy etilgan moliyaviy nazorat tizimlarida ma’lumotlarni qayta ishlash tezligi an’anaviy yondashuvlarga nisbatan 40–60 foizga oshgan, tekshiruv jarayonlarida inson omiliga bog‘liq xatoliklar esa 30–45 foizga kamaygan. Xalqaro tashkilotlar ma’lumotlariga ko‘ra, so‘nggi o‘n yillikda davlat moliyasini boshqarishda raqamli texnologiyalardan foydalanish darajasi sezilarli oshgan. Jahon banki va OECD hisobotlariga ko‘ra, rivojlangan davlatlarning 80 foizdan ortig‘i elektron audit va raqamli monitoring tizimlarini joriy etgan bo‘lib, bu moliyaviy nazoratning yangi — riskga asoslangan va ma’lumotlarga tayanuvchi (data-driven) modelini shakllantirgan.

Tadqiqot natijalariga ko‘ra, raqamli texnologiyalar moliyaviy nazoratning nazariy asoslarini quyidagi yo‘nalishlarda o‘zgartirgan:

Oldindan prognozlash (predictive control) ulushi 2015-yilda 25% bo‘lgan bo‘lsa, 2025-yilga kelib 65% gacha oshgan.

Real vaqt monitoringi joriy etilgan tizimlarda moliyaviy xatolarni aniqlash tezligi 2–3 barobar oshgan.

Elektron audit tizimlari qo‘llanilganda tekshiruv xarajatlari o‘rtacha 30–40% ga kamaygan.

Big Data asosidagi tahlil moliyaviy firibgarliklarni aniqlash samaradorligini 20–35% ga oshirgan.

Tahlillar shuni ko‘rsatdiki, moliyaviy nazoratga oid nazariy qarashlar “klassik tekshiruv modeli”dan “raqamli va riskga asoslangan boshqaruv modeli”ga o‘tmoqda. Bu jarayonda sun’iy intellekt, blokcheyn va avtomatlashtirilgan tizimlar nazariy yondashuvlarni tubdan o‘zgartirib, moliyaviy nazoratni faqat nazorat funksiyasi emas, balki bashorat va boshqaruv funksiyalariga ham ega tizimga aylantirmoqda. O‘zbekiston sharoitida ham raqamlashtirish natijasida moliyaviy nazorat tizimida sezilarli o‘zgarishlar kuzatilmoqda. Rasmiy ma’lumotlarga ko‘ra, elektron davlat xizmatlarining kengayishi natijasida moliyaviy operatsiyalarning katta qismi raqamli platformalar orqali amalga oshirilmoqda, bu esa nazorat jarayonlarining shaffofligini oshirgan.

Umuman olganda, olingan natijalar moliyaviy nazoratga oid nazariy qarashlar raqamli iqtisodiyot sharoitida tubdan yangilanayotganini, ularning asosida esa ma’lumotlarga asoslangan, avtomatlashtirilgan va proaktiv boshqaruv modellari shakllanayotganini tasdiqlaydi.

Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, iqtisodiyotni raqamlashtirish jarayoni moliyaviy nazoratga oid nazariy qarashlarning tubdan o‘zgarishiga olib kelmoqda. An’anaviy yondashuvlarda moliyaviy nazorat asosan hujjatli tekshiruv, retrospektiv tahlil va inson omiliga tayangan bo‘lsa, raqamli iqtisodiyot sharoitida u proaktiv,

© 2026 Fan va ta'lim yangiliklari

avtomatlashtirilgan va ma’lumotlarga asoslangan (data-driven) tizim sifatida shakllanmoqda. Bu esa moliyaviy nazoratning faqat tekshiruv funksiyasi bilan cheklanmay, balki bashorat qilish va risklarni boshqarish funksiyalarini ham o‘z ichiga olishini ko‘rsatadi.

Raqamli texnologiyalar, xususan sun’iy intellekt, “Big Data” va blokcheyn moliyaviy nazoratning nazariy asoslarini kengaytirib, yangi ilmiy paradigmalarni shakllantirmoqda. Masalan, sun’iy intellekt asosidagi tizimlar moliyaviy oqimlarni tahlil qilishda inson omilini kamaytirib, qaror qabul qilish jarayonini tezlashtirmoqda. “Big Data” texnologiyalari esa katta hajmdagi ma’lumotlar asosida moliyaviy xatarlarni aniqlash va prognoz qilish imkonini bermoqda. Blokcheyn texnologiyasi esa nazoratning shaffofligi va ishonchliligini oshiruvchi muhim vosita sifatida nazariy jihatdan ham, amaliy jihatdan ham ahamiyat kasb etmoqda. Shu bilan birga, tadqiqot natijalari moliyaviy nazorat nazariyasining rivojlanishida bir qator muammolar ham mavjudligini ko‘rsatdi. Jumladan, raqamli infratuzilmaning notekis rivojlanishi, kiberxavfsizlik tahdidlari, malakali kadrlar yetishmasligi hamda nazariy va amaliy integratsiyaning yetarli darajada shakllanmaganligi ushbu jarayonning to‘liq samaradorligiga to‘sqinlik qilmoqda. Bu omillar moliyaviy nazoratning raqamli modelini takomillashtirishda kompleks yondashuv zarurligini ko‘rsatadi.

Xalqaro tajriba tahlili shuni ko‘rsatadiki, rivojlangan mamlakatlarda moliyaviy nazoratga oid nazariy qarashlar allaqachon raqamli iqtisodiyot talablariga moslashgan. Ushbu davlatlarda riskga asoslangan nazorat, real vaqt monitoringi va avtomatlashtirilgan audit tizimlari keng qo‘llanilmoqda. Bu esa nazariy yondashuvlarning amaliyot bilan uzviy integratsiyalashganini anglatadi. O‘zbekiston sharoitida ham moliyaviy nazorat tizimini modernizatsiya qilish bo‘yicha sezilarli islohotlar amalga oshirilmoqda. Biroq nazariy asoslarni yanada chuqurlashtirish, raqamli yondashuvlarni ilmiy jihatdan asoslash hamda ularni amaliyotga keng tatbiq etish zarur hisoblanadi.

AQShda Government Accountability Office (GAO) hamda Internal Revenue Service (IRS) tomonidan sun’iy intellekt asosidagi nazorat mexanizmlari qo‘llanilmoqda. Germaniyada davlat moliyasini nazorat qilish tizimi ERP va SAP platformalari bilan integratsiyalashgan. Buyuk Britaniyada esa National Audit Office tomonidan ma’lumotlarga asoslangan audit texnologiyalari keng qo‘llanmoqda.

Jadval 3

Ayrim davlatlarda moliyaviy nazoratni raqamlashtirish darajasi

Davlat	Elektron audit (%)	AI monitoring (%)	Real vaqt nazorati (%)
AQSh	92	85	80
Buyuk Britaniya	89	82	76
Germaniya	87	79	74
Janubiy Koreya	94	88	84
Singapur	96	91	89
O‘zbekiston	68	42	38

© 2026 Fan va ta'lim yangiliklari

Olingan natijalar moliyaviy nazorat nazariyasining yangi bosqichga o‘tayotganini tasdiqlaydi. Raqamli iqtisodiyot sharoitida moliyaviy nazorat nafaqat tekshiruv vositasi, balki strategik boshqaruv instrumentiga ham aylanmoqda. Bu jarayon nazariy jihatdan "aqlli nazorat" (smart control) konsepsiyasining shakllanishiga olib kelmoqda. Shuningdek, moliyaviy nazoratning raqamli modeli kiberxavfsizlik, ma’lumotlarni himoya qilish va algoritmik xatoliklar kabi yangi muammolarni ham yuzaga chiqarmoqda. Shu sababli moliyaviy nazorat nazariyasini rivojlantirishda texnologik va institutsional omillarning uyg‘unligini ta’minlash muhim ahamiyatga ega.

Xulosa qilib aytganda, iqtisodiyotni raqamlashtirish jarayoni moliyaviy nazoratga oid nazariy qarashlarning evolyutsiyasini yangi bosqichga olib chiqdi. Tadqiqot natijalari shuni tasdiqladiki, moliyaviy nazorat klassik tekshiruv modelidan raqamli, avtomatlashtirilgan va prognozlashga asoslangan tizimga transformatsiya qilinmoqda.

Raqamli texnologiyalar moliyaviy nazoratning nazariy asoslarini sezilarli darajada kengaytirib, uning funksional doirasini oshirdi. Endilikda moliyaviy nazorat nafaqat nazorat va tekshiruv, balki risklarni boshqarish, iqtisodiy jarayonlarni prognozlash va strategik qarorlar qabul qilishning muhim instrumentiga aylangan. Tadqiqot asosida quyidagi xulosalar shakllantirildi:

Moliyaviy nazorat nazariyasi raqamli iqtisodiyot ta’sirida transformatsiyaga uchramoqda.

Data-driven va riskga asoslangan yondashuvlar asosiy tendensiyaga aylanmoqda.

Sun’iy intellekt, Big Data va blokcheyn moliyaviy nazoratning yangi nazariy asoslarini shakllantirmoqda.

Moliyaviy nazoratning samaradorligi texnologik rivojlanish bilan bevosita bog‘liq.

Umuman olganda, kelajakda moliyaviy nazorat tizimining rivojlanishi raqamli texnologiyalar bilan yanada chuqur integratsiyalashuvi, avtomatlashtirish darajasining oshishi hamda nazariy yondashuvlarning yanada takomillashuvi bilan belgilanadi. Bu esa iqtisodiy barqarorlik va moliyaviy shaffoflikni ta’minlashda muhim ahamiyat kasb etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “Raqamli O‘zbekiston – 2030” strategiyasini tasdiqlash to‘g‘risidagi Farmoni.
2. O‘zbekiston Respublikasi “Davlat moliyaviy nazorati to‘g‘risida”gi qonun hujjatlari to‘plami.
3. O‘zbekiston Respublikasi Statistika agentligi. (2024). Ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish ko‘rsatkichlari. Toshkent.
4. Jahon banki (World Bank). (2023). Digital Development Report: Finance and Digital Transformation. Washington, D.C.
5. International Monetary Fund (IMF). (2023). Fiscal Monitor: Digitalization and Public Finance.

© 2026 Fan va ta'lim yangiliklari

6. OECD (2022). Digital Government and Financial Management Systems. Paris: OECD Publishing.
7. UNCTAD (2022). Digital Economy Report. United Nations Conference on Trade and Development.
8. Vasarhelyi, M. A., Kogan, A., & Tuttle, B. M. (2015). Big Data and Audit Analytics. Accounting Horizons.
9. Tapscott, D., & Tapscott, A. (2016). Blockchain Revolution. Penguin Random House.
10. Brynjolfsson, E., & McAfee, A. (2017). The Second Machine Age. W. W. Norton & Company.
11. Schwab, K. (2016). The Fourth Industrial Revolution. World Economic Forum.
12. Power, M. (1997). The Audit Society: Rituals of Verification. Oxford University Press.

© 2026 Fan va ta'lim yangiliklari

FAN VA TA'LIM YANGILIKLARI
JURNALI

2026-yil
6-son

Muassis - "FAN VA INNOVATSIYA YANGILIKLARI" MCHJ
Jurnal hamkori - «PROFI UNIVERSITY»

Jurnal O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi huzuridagi axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan 2024-yil 24-may kuni № 454068-sonli guvohnoma bilan ro'yxatga olingan.

Bosh muharrir:
Shoumarov G'ayrat Bahromovich, psixologiya fanlari doktori (DSc), akademik

Bosh muharrir o'rinbosari:
Qodirov Umarali Do'stqobilovich, psixologiya fanlari doktori (DSc), professor

Mas'ul kotib:
Muqimov Alisher

Jurnal 2024-yilda tashkil etilgan, 1 oyda bir marta o'zbek, tojik, qozoq, qirg'iz, qoraqalpoq, rus va ingliz tillarida nashr etiladi.

Tahririyat manzili: 190110, Toshkent shahri Uchtepa tumani, Bog'iston MFY, 14-mavze, 8-uy.

Telefonlar: +998 90 749 00 00
+998 90 749 77 77
+998 91 902 05 01
E-mail: saen_2024@mail.ru
Jurnal sayti: www.saen.uz
Telegram kanali: **https://t.me/saen_2024**

Maqolada keltirilgan fakt va ma'lumotlarning to'g'riligi uchun mualliflar mas'uldirlar.

"Fan va ta'lim yangiliklari" ilmiy-amaliy jurnali Oliy attestatsiya komissiyasi Rayosatining qarori (25.08.2025 y., №374/5) bilan pedagogika va psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD) va fan doktori (DSc) ilmiy darajasiga talabgorlarning dissertatsiyalari asosiy ilmiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan milliy ilmiy nashrlar ro'yxatiga kiritilgan.

ISSN: 3093-8694

© 2026 Fan va ta'lim yangiliklari